

Asia: VN/20307/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevaksi lainsäädännöksi (ns. joustomalli)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Näkövammaisten liiton mielestä nyt esitetty malli on edistys kohti joustavampaa työllistymisen ja työn tekemisen jatkamisen mahdollisuutta. Nykyjärjestelmässä yksittäinen ansiorajan ylitys voi johtaa epävarmuuteen toimeentulosta, takaisinperintöihin sekä eläkkeen takautuvaan keskeytykseen. Joustomallissa yksittäiset ylitykset eivät aiheuta välitöntä seuraamusta, vaan ne vähentävät joustosummaa ja vasta kun joustosumma on käytetty, eläkkeeseen tehdään vähennys. Tällä on erityisesti merkitystä työtä tekeväälle työkyvyttömyyseläkkeen saajalle, jonka työkyky vaihtelee ja jonka tulot voivat vaihdella esim. lomarahojen, lisätyötuntien, kertapalkkioiden ja TES-korotusten vuoksi. Joustomalli myös tekee työkyvyttömyyseläkkeen saajan omasta tuloseurannasta ennakoitavampaa ja tämä lisää turvallisuuden tunnetta esimerkiksi työn jatkamisesta. Säännösten soveltamiseen ei liittyisi harkintaa kummassakaan eläkejärjestelmässä ja siten eläkkeensaajan olisi mahdollista etukäteen selvittää, miten sääntely eri tilanteissa vaikuttaisi hänen työansioihinsa sekä ottaa nämä vaikutukset huomioon.

Näkövammaisten liitto pitää esityksessä tärkeänä sitä, että joustomallissa etuuden maksamiseen liittyviä uusia säännöksiä työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovituksesta ei sovellettaisi kuntoutusrahaan ja kuntoutuskorotukseen.

YK:n vammaisyleissopimuksen 27 artiklan mukaan vammaisen henkilön työnteko-oikeuden toteutumista, mahdollisuuksia työllistyä ja edetä urallaan on edistettävä asianmukaisin toimin, myös lainsäädännön avulla. Näiden toimien tarkoituksena voi muun muassa olla edistää vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä ja edetä urallaan. Yleissopimuksen 28 artiklan mukaan vammaisten henkilöiden oikeus riittävään elintasoon ja sosiaaliturvaan on turvattava. Vaikka joustomalli ei täytä kaikkia YK:n vammaisyleissopimuksen periaatteita, se lisää vammaisen työkyvyttömyyseläkkeen saajan työn ja eläkkeen yhteensovittamisen joustavuutta, tukee työelämään pääsyä ja siellä jatkamista sekä vähentää syrjiviä kannustinloukkuja.

Näkövammaisten liiton mielestä joustomallissa ovat seuraavat huomioitavat heikkoudet:

1. Joustosumma, kaksi kertaa suojaosa, on alhainen siinä mielessä, että se aidosti tukisi pidempiaikaisen työajan lisäämistä. Joustomalli sinänsä mahdollistaa kokeilun työajan nostamiseen ja sen arvioimisen, mutta soveltuu heikommin sen arvioimiseen, voisiko työkyky riittää pysyvämmiin laajempaan työpanokseen. Erityisesti tämä on huomioitava osatyökyvyttömyyseläkettä saavilla henkilöillä, joihin kuuluu myös nuoria aikuisia ja varhaiskeski-ikäisiä vammaisia ja pitkäaikaissairaita henkilöitä. Heillä työura on ehtinyt alkuun, mutta työeläkekertymä on vielä kohtuullisen pieni ja näin suojaosa käytännössä eläkkeen tulevan ajan ansion suuruisena jää alhaiseksi. Joustomallissakin tilanne on se, että kohtuullisen pian on ryhdyttävä neuvottelemaan työnantajan kanssa työajan lyhentämisestä. Tarjoukset vaativimmista työtehtävistä, eteneminen työuralla ja nouseva palkkakehitys on unohdettava. Vamman tai pitkäaikaissairauden vuoksi kuormitustekijät työssä ovat suuria ja se sekä mahdollinen työkyvyn vaihtelu ovat johtaneet osatyökyvyttömyyseläkeratkaisuun. Näin eläkkeestä kokonaan luopuminen koetaan suurena riskinä, vaikka tahto jatkaa työelämässä vanhuuseläkeikään asti olisikin vahva. Tässä on erityisesti huomioitava YK:n vammaisyleissopimuksen edellytys siitä, että vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet edetä urallaan, saada tarvittavaa tukea ja mukautuksia, sekä tulla kohdelluksi syrjimättömästi kaikissa työuran vaiheissa.

2. Hallituksen esitysluonnoksessa todetaan, että "Kun henkilöiden välillä tehdään ero sen mukaan, mistä eläkejärjestelmästä tai -järjestelmästä he saavat eläkettä, kyse ei ole perustuslain mukaan lähtökohtaisesti kielletystä erotteluperusteesta.". Näkövammaisten liiton mielestä joustomalli on epäoikeudenmukainen siinä, että kansan- ja takuueläkkeen saajilla työansioiden yhtäjaksoisen 12 kuukauden suojaosan ylityksen jälkeen työkyvyttömyyseläke lakkautetaan seuraavan kalenterikuukauden alusta. Työeläkejärjestelmässä esimerkiksi osatyökyvyttömyyseläkettä saava voi ylittää suojaosan 24 kuukauden ajan. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että nykyisen voimassa olevan ns. lepäämislain mukaisesti eläke lakkautetaan, mikäli eläkkeensaaja ei pyydä lepäämään jätetyn eläkkeensä maksamisen jatkamista kahden vuoden kuluessa lepäämään jättämisestä. Viittaamme myös YK:n vammaisyleissopimuksen artiklan 28 edellytykseen sosiaaliturvasta ilman syrjintää ja haitallisten ehdollisuuksien varoituksesta. Nyt esitettyssä joustomallissa eläkeoikeus lakkaa pysyvästi 12 kuukauden jälkeen. Näkövammaisten liitto esittää, että eläkeoikeuden lakkautuksen sijaan tulisivat eläkeoikeuden keskeytys ja eläkeoikeuden palautusmenettely, mikäli henkilön tulot laskevat ansaintarajan alle. Tämä varmistaisi sen, ettei työkyvyttömyyseläkkeen maksu jatku käytännössä kokoaikaisen työn rinnalla. Se kuitenkin antaisi eläkkeensaajalle ennakoitavuutta ja turvaa tilanteessa, jossa työkyky voi nopeastikin heiketä ja työansiot pudota.

CRPD-komitean suositusten (09 / 2025) mukaisesti Suomen valtion tulee kerätä vammaisten henkilöiden työllistymistä koskevia tietoja. Nyt esitettyjen lakimuutosten osalta on olennaista, että vammaisten henkilöiden työelämää, toimeentuloa ja oikeuksia koskevia vaikutuksia seurataan ja arvioidaan järjestelmällisesti ja aktiivisesti. Olennaista on myös, että vaikutusarvioinnista esiin nousevien ongelmien korjaamiseen sitoudutaan.

Näkövammaisten liitto esittää, että hallituksen esitysluonnoksen mukainen ns. joustomalli saataisiin eteenpäin ja päätökseen tällä hallituskaudella. Työkyvyttömyyseläkkeen ja työansioden yhteensovittamista koskevan lainsäädännön muutoksessa on edetty määräaikaisen ns. lepäämislain ja jo kolmella hallituskaudella tehtyjen selvitysten ja valmistelevien työryhmien työn merkeissä. Työkyvyttömyyseläkkeen, takuueläkkeen ja työuraeläkkeen nykyiseen sääntelyyn perustuvan lepäämisen ehdotetaan päättyvän viimeistään 31.12. 2027 ja siksikin nyt esitetyn ratkaisun eteneminen on tärkeää.

Tammi Taru
Näkövammaisten liitto ry